

УДК 502.3:338.48:640.41:658.64

Барна М. Ю.

*martabarna@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-5248-9774,
Researcher ID: G-9493-2019,
д.е.н., проф., перший проректор,
професор кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів*

Гліненко Л. К.

*lkg2002@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-3105-4568,
Researcher ID: K-3740-2017,
к.т.н., доц., доцент кафедри ЕЗІКТ,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів*

Дайновський Ю. А.

*yddd@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-8421-2104,
Researcher ID: F-3903-2019,
д.е.н., проф., завідувач кафедри маркетингу,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів*

ЕКОТУРИЗМ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО І ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Анотація. У статті констатовано, що за наявності у науковій літературі багатьох визначень екотуризму питання про його дефініцію ще не знайшло остаточного розв'язання. Зазначено, що принципових ознак екотуризму є дві: характер маршруту і відповідальне ставлення до природи. Усі інші ознаки, які окремі автори вживають при визначенні екотуризму слід сприймати, як його супутні характеристики, але не як обов'язкові елементи дефініції. Зокрема, це стосується участі місцевих мешканців у обслуговуванні туристів, підвищення їхнього добробуту внаслідок екотуристичної діяльності, оскільки наявність навіть незначної кількості екотуристичних маршрутів у місця, де немає місцевого населення, не дає права використовувати цю особливість у дефініції поняття екотуризму. Підкреслено, що і туристична і готельна галузь повинна робити внесок у вирішення як регіональних, так і глобальних завдань екологічного характеру. Висвітлено найбільш популярні місця екотуристичних маршрутів у світі і в Україні. Зазначено, що одним з найважливіших природних ресурсів для розвитку екологічного туризму в Україні є національні парки, існуванню яких загрожує недостатнє фінансування, низька ефективність екотуристичної діяльності, незаконні вирубки лісу, відсутність дієвого правоохоронного та екологічного контролю. Констатовано, що розвиток екологічного туризму відбувається внаслідок ініціативних дій гравців ринку, а не внаслідок продуманої політики регіонального чи місцевого планування. Проаналізовано проблеми в'їзного і виїзного туризму, зокрема відсутність надійної системи страхування ризиків і недостатнє просування українських туристичних продуктів за кордоном. Підкреслено важливість інновацій у розвитку туристичного і готельного бізнесу. Показані напрями діяльності екоготелів. Проаналізовано сучасні тренди, які впливатимуть на діяльність туристичних і готельних підприємств у перспективі. Наведено результати прогнозів щодо відновлення туристичного і готельного ринку. Сформульовано висновки стосовно забезпечення подальшого розвитку туристичної і готельної діяльності.

Ключові слова: екотуризм, екоготелі, туристичний і готельний бізнес, екотуристичні маршрути, навколишнє середовище.

Barna M. Y.

*martabarna@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-5248-9774,
Researcher ID: G-9493-2019,
Doctor of Economics, Professor, First Vice-Rector,
Professor of the Department of Tourism and Hotel&Restaurant Business,
Lviv University of Trade and Economics, Lviv*

Hlinenko L. K.

*lkg2002@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-3105-4568,
Researcher ID: K-3740-2017,
Ph.D., Associate Professor, Associate
Professor of the Department of Electronics and Information Technology,
National University "Lviv Polytechnic", Lviv*

Daynovskyy Y. A.

yddd@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-8421-2104,

Researcher ID: F-3903-2019,

Doctor of Economics,

Professor, Head of the Department of Marketing,

Lviv University of Trade and Economics, Lviv

ECOTOURISM AS A FACTOR OF TOURISM AND HOTEL BUSINESS DEVELOPMENT

Abstract. The article states that despite many definitions of ecotourism in the scientific literature, the final definition of ecotourism has not yet been found. It is noted that there are two principal attributes of ecotourism: the nature of the route and sense of responsibility for nature. All other attributes mentioned by some authors when defining ecotourism should be considered as accompanying characteristics of ecotourism, but not as mandatory elements of the definition. In particular, this refers to the participation of local people in serving tourists, increasing local people's welfare due to ecotourism activities, as the presence of even a small number of ecotourism routes to places with no local population does not justify using this feature in the definition of the concept of ecotourism. It is emphasised that both tourism and hotel industry should contribute to the solution of regional as well as global ecological problems. The most popular places of eco-tourist routes all over the world and in Ukraine are described. It is noted that one of the most important natural resources for the development of ecotourism in Ukraine is represented by national parks the existence of which is threatened by insufficient funding, low efficiency of ecotourism activities, illegal logging, lack of effective law enforcement and environmental control. It is stated that the development of ecotourism is the result of proactive actions of market players, rather than the result of a sound regional or local planning policy. It is stated that the development of ecotourism is the result of proactive actions of market players, rather than the result of a sound regional or local planning policy. The problems of inbound and outbound tourism, in particular the lack of a reliable risk insurance system and insufficient promotion of Ukrainian tourism products abroad, have been considered. The importance of innovation in the development of the tourism and hotel industry is pointed out. The areas of eco-hotels activities are shown. Current trends that are likely to affect tourism and hotel businesses in the future have been analyzed. The results of forecasts on the recovery of the tourism and hotel markets are presented. Conclusions regarding ensuring further development of tourism and hotel activities are formulated.

Key words: ecotourism, eco-hotels, tourism and hotel business, ecotourism routes, environment.

JEL Classification: Q56, L83, L84

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2020-27-15>

Постановка проблеми. Екологізація усіх сфер господарського і суспільного життя дедалі стає все популярнішим і актуальнішим трендом сучасності. Систематичне погіршення стану навколишнього середовища, поступове вичерпання невідновлювальних природних ресурсів, кліматичні зміни, зникнення окремих представників флори і фауни – це ті сигнали, ігнорування яких несе смертельну загрозу людству і вимагає термінових і радикальних змін у всіх сферах його діяльності. Практично у кожній галузі вже виникли і розвиваються відгалуження екологічного спрямування, покликаним яких є припинення або принаймні зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище. Такими стали екотуризм у туристичній сфері і екоготелі у сфері готельного господарства. Відповідні екологічні напрями не тільки отримують самостійне поширення, але і дедалі більшою мірою впливають на розвиток галузей загалом, що і зумовлює актуальність постійного дослідження такого впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку туристичної і готельної галузі, екологічного туризму присвячена велика кількість праць вітчизняних і закордонних вчених: монографій [10], дисертацій [3], наукових статей [2; 7–9; 12–14; 16; 17], матеріалів конференцій [5], вони висвітлені також у навчальній літературі [11], Інтернет-публікаціях [4; 6;

15; 18]. Проте праць, присвячених власне впливу екологічного туризму на загальний розвиток туристичної і готельної галузі наразі не було, дотепер немає єдиної точки зору щодо визначення і класифікації екотуризму, недостатньо розкритими є проблеми в'їзного і виїзного туризму в Україні, що і зумовило вибір теми даної статті.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення основних ознак екотуризму, його потенціалу в Україні і впливу на розвиток туристичної і готельної галузі загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. За наявності у науковій літературі багатьох визначень екотуризму питання про його дефініцію ще не знайшло остаточного розв'язання. На наш погляд, принципових ознак екотуризму є дві: характер маршруту і відповідальне ставлення до природи. Безсумнівно є те, що екотуристичний маршрут має пролягати природними територіями, де спостереження туристів буде спрямоване саме на природні об'єкти. Також не підлягає сумніву, що екотуризм передбачає екологічно відповідальне ставлення до природи, адже в іншому випадку такий туризм не може називатися екологічним. Екологічне варварство є негативним соціальним явищем, яке не має нічого спільного з туризмом і, тим більше, з екологічним туризмом, і яке необхідно викоринювати не тільки виховними заходами, але і адміністративною

і кримінальною відповідальністю. Усі інші ознаки, які окремі автори вживають при визначенні екотуризму (наприклад, його пізнавальний характер, внесок у виконання природоохоронних програм, сприяння підвищенню добробуту місцевого населення, мандрівки малими групами, сприяння покращенню фізичного стану туристів тощо [13, с. 127; 14, с. 36] слід, на наш погляд, сприймати, як його супутні характеристики, але не як обов'язкові елементи його дефініції.

В екотуризмі поряд з рекреаційною складовою (фізична активність, психологічний відпочинок) виділяють наукову і пізнавальну – звідси три види екотуризму: рекреаційний, пізнавальний і науковий. На наш погляд, доцільно додатково виділяти і емоційну складову, отримання вражень (екотуризм вражень), адже цей елемент подорожей не повністю перекривається поняттями рекреаційної і пізнавальної складової.

Наукові і пізнавальні мандрівки, пов'язані зі спостереженням за тваринним світом, птахами, комахами, називають також бірдовотчингом, фауністичними, флористичними, орнітологічними подорожами. Крім того виділяють наукові і пізнавальні культурологічні, етнографічні мандрівки. Слід зазначити, що практично будь-яка нова подорож містить у собі пізнавальні елементи, тому цю ознаку важко однозначно сприймати як критеріальну для визначення окремого виду екотуризму. Що ж до наукового туризму, то, на наш погляд, наукова експедиція швидше є видом організації наукового дослідження, ніж туризмом.

Екотуризм часто буває пов'язаний з пригодницьким туризмом – скелелазанням, альпінізмом, спелеотуризмом, гірським туризмом, лижним та гірськолижним, кінним, маунтбайковим, водним (байдарки, каякінг, рафтинг), вітрильним (яхтинг, кайтсерфінг, віндсерфінг), повітряним туризмом (повітряні кулі, дельтапланеризм, парапланеризм), дайвінгом, каньйонингом, банджі-джампінгом. Однак зв'язок відповідних видів відпочинку і розваг з власне туризмом іноді можна поставити під сумнів, наприклад, якщо людина проживає кілька днів у одному і тому самому місці і займається гірськолижним спортом чи банджі-джампінгом, то важко однозначно стверджувати, чи є це власне туризмом.

Не кожний вид пригод, пов'язаний з пересуванням природними територіями може бути віднесений до екотуризму. Так, поїздки на квадроциклах, хоча і відбуваються у межах природних територій, правильніше було б називати варварським туризмом, адже траси, прокладені цими транспортними засобами, навіть за умови припинення їх використання відновлюються роками.

Важко погодитись з тим, що іноді до екотуризму відносять так звані подієвий туризм (фестивалі, історичні реконструкції), адже на відповідних подіях здебільшого буває багато людей і далеко не завжди організаторам вдається дотриматись екологічних норм поведінки і запобігти нанесенню шкоди навколишньому середовищу.

Виділяють також такі види екотуризму, як пригодницький, спортивний, духовний, творчий, побутовий [11, с. 9–10], які, без сумніву, мають свою специфіку. Екотуристичні подорожі нерідко передбачають елементи шоу, пов'язані з демонстрацією поведінки певних тварин, з відображенням особливостей життя місцевого населення, підсвічуванням природних об'єктів,

музикальним супроводом, чітким графіком, зумовленим періодичністю природних явищ (світанок-захід сонця, припливи і відливи, періоди активності гейзерів).

Таким чином, попри окремі неузгодженості у визначенні сутності екотуризму, більшість організацій (Міжнародна Спілка Охорони Природи, Міжнародне Екотуристичне Товариство, Всесвітній фонд дикої природи) [4] і окремих авторів [11; 16] виділяють одні і ті самі критерії цього виду туризму:

1) подорож у природні території, у місця відносно недоторкані цивілізацією;

2) мандрівка з відповідальністю перед природою, яка спричиняє мінімальний вплив на довкілля, не шкодить навколишньому середовищу, не порушує цілісності екосистем.

Інші ж ознаки екотуризму не можуть бути прийнятими як критеріальні і використовуватися у його дефініції. Зокрема, це стосується участі місцевих мешканців у обслуговуванні туристів, підвищення їхнього добробуту внаслідок екотуристичної діяльності, адже попри безсумнівну важливість такого впливу, наявність навіть незначної кількості екотуристичних маршрутів у місця, де немає місцевого населення, не дає права науковцям використовувати цю особливість навіть більшості екотурів у дефініції поняття екотуризму. Саме з цих міркувань на основі дефініції, поданої у [11, с. 7] автори приймають визначення екотуризму як пізнавальних ековідповідальних подорожей різної складності, для яких головним ресурсом і мотивацією є природне середовище, окремі його елементи або їх поєднання.

У науковій літературі відзначається, що розвиток туристичних продуктів пов'язаний з переходом від масового туризму до індивідуалізованого туристичного продукту, від моделі споживання 3-х S – Sea–Sun–Sand (Море–Сонце–Пісок) до наближеної до екотуризму моделі 3-х L – Landscape–Lore–Leisure (Пейзаж–Знання–Дозвілля), у зв'язку з чим зростатиме популярність зеленого, природного, сільського, етнографічного і інших подібних у більшій мірі індивідуалізованих видів туризму [17].

У допандемічний період екотуристичні подорожі за даними Всесвітньої туристичної організації займали від 7 до 20% усіх поїздок, темпи росту зеленого туризму оцінювалися у 10-30% за рік, а його частка у доходах міжнародного туризму сягала 10-15% [13, с. 122].

На жаль, окремі наслідки екотуристичного бізнесу можуть мати і негативні екологічні наслідки. Розвиток туризму призводить до інтенсифікації транспортних потоків, зокрема авіап перевезень, розширення господарського використання земель, збільшення витрат електроенергії, води та інших ресурсів. Туризм стає чинником негативного впливу на екосистему планети. Відомим є приклад, коли, різке збільшення потоків туристів у Гімалаях призвело до того, що місцеві мешканці збільшили масштаби вирубки лісу для опалення, внаслідок чого змінився ландшафт місцевості, зникли окремі рослини, скоротилися популяції багатьох звірів і птахів. Отже, такий “екотуризм” втратив одну зі своїх основних ознак і заподіяв екологічне лихо, хоча ніхто з подорожуючих цього не бажав.

Тому саме від туристичної галузі справедливо вимагати внеску у вирішення як регіональних, так і глобальних завдань екологічного характеру. У цьому

сенсі виникає надзвичайно широке поле пошуку інноваційних рішень, які стосувалися б зменшення витрат різних видів ресурсів, що використовуються для забезпечення туристичної діяльності, здійснення природоохоронних і природовідновлювальних заходів, утилізації і переробки сміття тощо.

Світовим лідером у сфері екологічного туризму заслужено вважається Коста-Ріка. Влада цієї країни зробила ставку на красу природи і дбайливе ставлення до неї національною політикою, і продемонструвала, що екотуризм може бути прибутковим. Саме завдяки розвитку цієї галузі Коста-Ріка досягла високого рівня життя, а її мешканці здобули мотивацію до охорони природних багатств та визначних пам'яток.

Найкращими місцями для екотуризму є також Лаос (нескінченні гірські плато, бурхливі річки, рисові плантації, зарості бамбуку), Перу (місто інків у Мачу-Пікчу, Священна Долина та археологічний комплекс Писак, каньйони, інкська кам'яна фортеця), Південна Індія, штат Керала (тропічний рай – вузька полоса притиснутих горами до океану білопіщаних пляжів з кокосовими пальмами, пишними зеленими терасами, безліччю екоготелів), Кенія (нескінченна савана, красиві озера, гори, десятки національних парків і заповідників, розкішний кораловий риф на узбережжі), Еквадор (величні Анди, Галапагоські острови, тропічні ліси Амазонії), Нова Зеландія (фіорди, пляжі, вулкани). Серед інших країн, які є цікавими для екотуристів слід виділити Індонезію, Нову Зеландію, Австралію, Філіппіни, Непал, Танзанію, ПАР. У США, розвинутих країнах Європи еко туристи здебільшого мандрують територією національних парків.

Кращі місця для екотуризму в Європі це – Фінляндія і Швеція (водний екотуризм), Ісландія (унікальні гарячі гейзери, різноманітна флора і фауна), Хорватія (берег Адріатичного моря, Плитвицькі озера), Шотландія (унікальні природні ландшафти), Норвегія (фіорди).

Серед найбільш відомих українських місць – об'єктів екотуризму – Національний дендрологічний парк “Софіївка”, біосферний заповідник “Асканія-Нова”, регіональний ландшафтний парк “Гранітно-степове Побужжя”, Дністровський каньйон, Мармурова печера, Національний природний парк “Подільські Товтри”, озера Світязь та Синевир.

Назвемо кілька українських туристичних компаній, спектр пропозицій яких дає можливість охарактеризувати потенціал екологічного туризму в Україні. Спеціалізований туроператор дельтою Дунаю “Вилков-Пелікан-Тур” (www.pelican-danube-tour.com.ua) провводить водні екскурсії “Українською Венецією”, має котеджне містечко “Пелікан-сіті”; серед туристів – багато європейців (зокрема з Німеччини), яким цікаво побачити, як виглядає добре відомий їм європейський Дунай у гирлі. Компанія Green Delta (<http://greendelta.com.ua/>) функціонує неподалік від Одеси в дельті Дністра, організовує водні екскурсії, які знайомлять гостей з надзвичайно гарною місцевою природою; більшість відвідувачів – мешканці та гості м. Одеси. Турфірма (туроператор) Activetravel (www.activetravel.com.ua) пропонує туристам сплав Південним Бугом, походи Карпатами, зокрема сходження на Говерлу, рафтинг Черемошем, екскурсії до Актівського каньйону, на Кінбурнську косу, лавандові поля Молдови. Чимало турів з відвідуванням природних об'єктів про-

понує туристична фірма “4 сторони” (www.pohod.org.ua): походи Карпатами, сплав Десною, рафтинг Мігейськими порогами, катання на каяках. Українська асоціація активного та екологічного туризму (<http://www.uaeta.net/>) пропонує подорожуючим тури екологічного спрямування, серед яких “7 чудес України: Гранітно-степове Побужжя”, “Заповідне Полісся”, “Мезинський національний природний парк”, “Поспілкуйся з птахами” і багато інших. Компанія “Ukrainian Tour” (www.ukrainiantour.com) також пропонує відвідання цікавих природних об'єктів, наведемо назви кількох пропозицій: “Оksamитові Карпати”, “Легенди гранітних берегів”, “Перлини Волині”, “Асканія-Нова + Кам'яна могила”, екскурсії в дендропарку “Софіївка”, “Олександрія”. Отже потенціал екотуризму в Україні є достатньо великим, причому багато об'єктів є цікавими у тому числі для іноземних туристів.

Одним з найважливіших природних ресурсів для розвитку екологічного туризму є національні парки України. Проте існуванню природних комплексів національних парків загрожує практична відсутність бюджетного фінансування та низька економічна ефективність екотуристичної діяльності. Національні парки, особливо у Карпатському регіоні, нерідко використовуються для незаконних масових вирубок лісу. Значною загрозою для національних парків і взагалі для лісового господарства України є відсутність дієвого правоохоронного та екологічного контролю.

На жаль, за часткою території природоохоронного значення Україна суттєво поступається країнам Європи. Так, якщо у Польщі, Франції та Німеччині лише на ландшафтні парки припадає від 8,1 до 19,0% площі, то в Україні цей показник становить 0,8%. Частка заповідних територій суттєво відрізняється у різних областях від менше 1% у Вінницькій, Дніпропетровській, Київській, Кіровоградській та Харківській до 14-30% у Закарпатській, Івано-Франківській і Хмельницькій областях [14, с. 38].

Неможливо оминати увагою і думку окремих авторів про те, що в Україні розвиток екологічного туризму відбувається не внаслідок продуманої політики регіонального і місцевого планування, а виключно внаслідок ініціативних дій гравців ринку [2, с. 245].

Поширення екологічного туризму залежить від багатьох іноді специфічних і важко вимірюваних факторів, що спричиняє суттєві методологічні проблеми під час оцінки можливого потенціалу його розвитку стосовно окремих регіонів. Показниками такого потенціалу можуть бути розвиненість транспортної, готельно-ресторанної інфраструктури, кількість потенційних об'єктів екотуризму, проте ці показники складно коректно інтерпретувати і виміряти, внаслідок цього результати кількісних оцінок у цій сфері не завжди бувають переконливими. Так, у [3, с. 113] зроблена спроба розрахунку інтегрального показника потенціалу розвитку екологічного туризму за областями України. Можна прийняти перше місце у цьому рейтингу Одеської області, проте дивує її 1,5-кратний розрив з щільно розташованими на 2-6 місцях Полтавською, Чернігівською, Хмельницькою, Львівською і Сумською областями, важко погодитися з 9 і 10 місцем Івано-Франківської і Чернівецької області і особливо з тим, що у другій половині рейтингового списку на 13 місці опинилася Закарпатська область. Отже резуль-

тати такої спроби рейтингування викликають обґрунтовані сумніви.

Проблеми української туристичної галузі, і, відповідно, стратегічні напрями удосконалення туристичної діяльності є різними залежно від виду туризму (в'їзного і виїзного). У першому півріччі 2019 р. у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року кількість громадян України, які здійснювали туристичні поїздки за посередництвом українських туристичних операторів, зросла на 5,9%, а кількість іноземних туристів, які в'їхали до України, зменшилася на 5,6%. При цьому спостерігалось суттєве зростання кількості іноземних туристів з окремих країн (наприклад з Австрії – на 32,8%, Литви – на 32,0 %, Узбекистану – на 25,6 %, Швеції – на 24,6 %, Латвії – на 18,1 %, Німеччини – на 17,5 %, Сербії – на 13,7 %, Канади – на 11,4 %, Китаю – на 11,1 % [15]. Найбільше іноземних туристів прибувало до України з прикордонних і близько розташованих країн – Молдови, Білорусі, Росії, Польщі, Угорщини, Румунії, Словаччини, Туреччини, Ізраїлю, Німеччини.

Найбільшою проблемою виїзного туризму є проблема відповідальності туристичних операторів за належну організацію турів, зокрема за перевезення і розміщення туристів (фінансове забезпечення, страхування, вибір перевірених партнерів). Оскільки екотуризм часто здійснюється у більш віддалені місця планети, екотуристів такі питання повинні турбувати значно більше, ніж звичайних туристів, що подорожують, наприклад, автобусом європейськими містами. За даними [15] з більш, ніж 2,7 тисяч ліцензованих українських туроператорів тільки 650 надали до органу ліцензування інформацію стосовно наявного фінансового забезпечення. Реально сьогодні багато туроператорів не мають можливості здійснити відшкодування своїм клієнтам у разі виникнення певних проблем. Попри наявність кожного року тисяч офіційних скарг українських туристів на організаторів туристичних мандрівок, більшість громадян, які збираються у тури, не усвідомлюють усі ризики, на які вони наражаються, укладаючи угоди з ненадійними туристичними компаніями.

У 2019 році Мінекономрозвитку ініціював зміни до туристичного законодавства, які, зокрема, передбачають встановлення суми фінансового забезпечення туроператорів та турагентів залежно від обсягів реалізації турпродукту і страхування цивільної відповідальності суб'єктів туристичного бізнесу перед своїми клієнтами.

Стосовно можливостей збільшення притоку іноземних туристів до України слід зазначити, що хоча і не достатньою, але обов'язковою умовою для цього є розширення міжнародних авіанапрямів, адже іноземці переважно не подорожують автобусами чи потягами на значні відстані.

Іншою передумовою розвитку в'їзного туризму є модернізація необхідної для цього інфраструктури, що, у свою чергу, вимагає створення сприятливого інвестиційного клімату. Для іноземного туриста одним з вирішальних моментів при прийнятті рішення про здійснення туру є переконаність у наявності належних умов проживання, про що свідчить “зірковість” готелів. Попри те, що згідно з українським законодавством забороняється надавати послуги з розміщення без наявності свідоцтва про встановлення відповідної

категорії, в Україні функціонують тільки 269 готелів, які мають такі свідоцтва, у т.ч. 31 готель має п'ять зірок, 91 – чотири, 101 – три, 27 – дві і 19 готелів – одну зірку [15]. Для екотуризму цей аспект має особливе значення, адже місця проживання, що віддалені від центрів міст і наближені до природи, тим більше не матимуть відповідних свідоцтв. Тому для подальшого розвитку в'їзного туризму і, зокрема в'їзного екотуризму, ставиться питання про необхідність сертифікації усіх власників туристичного житла, адже це створює додаткову привабливість для іноземних туристів.

Ще однією проблемою у розвитку в'їзного екотуризму є недостатнє просування українських туристичних продуктів за кордоном. Зрозуміло, що здійснення маркетингових і рекламних кампаній у масштабі навіть окремих західних країн пов'язане зі значними витратами, які може собі дозволити далеко не кожний український туроператор, а виділення фінансування для промоції вітчизняних туристичних маршрутів з бюджетів різних рівнів зі зрозумілих причин для України у оглядовій перспективі є недосяжним. Тому необхідно зосереджувати увагу на маркетингу і рекламі в Інтернеті, який у значній мірі нівелює переваги великого бізнесу перед малим і дає можливість довести необхідну інформацію до зацікавлених осіб через пошукові системи і соціальні мережі.

Розвиток будь-яких галузей діяльності у сучасному світі нерозривно пов'язаний із впровадженням інновацій. Інновації в туристичному і готельному бізнесі – це і нові Інтернет-можливості презентації туристичних маршрутів, замовлення і оплати проживання, білетів на транспорт і відвідування цікавих місць, і впровадження високотехнологічного обладнання для ремонту доріг та інших об'єктів інфраструктури, екологічно чистої переробки сміття, вирощування та догляду за рослинами (зокрема, на дахах готелів), і окремі побутові технічні нововведення (енергозберігаючі освітлювальні пристрої, індукційні плити, аератори води), і новітнє обладнання, призначене спеціально для туристів (роботи замість персоналу готелів, гіроскутери для екскурсій, фоторушники для імітації процесу полювання), і нові види громадського транспорту (у італійському місті Мерано почав курсувати екологічний електроавтобус без водія, який керується штучним інтелектом [1]). Такі інновації не тільки підвищують зручність для подорожуючих, рівень екологічності, продуктивність праці, але і виконують важливу рекламну роль, провокуючи туристів до випробування нових пропозицій.

Все більш популярними у наш час стають екоготелі. Оскільки цілком логічною виглядає вимога проживання екотуристів у екоготелях, розвиток екологічних готелів перетворюється зараз на важливий світовий тренд. Основною ідеєю створення таких готелів є раціональне використання природних ресурсів і позитивний вплив на здоров'я гостей. Європейські стандарти висувають низку вимог до екологічних готелів, зокрема наявність системи екологічно чистого опалення, власні системи очистки стічних вод, використання електрики, що генерується з використанням екологічно безпечного палива або взагалі без нього, проведення класифікації всіх відходів, використання енергозберігаючого освітлення, приготування їжі з екологічно чистих продуктів, підвищення екологічної свідомості гостей, персоналу та постачальників тощо.

Здебільшого екоготелі розташовуються у заповідних природних зонах, хоча іноді і готелі у мегаполісах позиціонують себе як екологічні. Для обґрунтування екологічної спрямованості своєї діяльності екоготелі використовують різноманітні засоби і технології, серед яких:

- забезпечення гостей 100% чистою водою, іноді використання тільки дощової води, очищення і повторне використання води;

- харчування виключно органічними продуктами, вирощеними на власних фермах, гості можуть їх оглянути і навіть прийняти участь у посадці або зборі урожаю;

- використання виключно екологічно чистих натуральних або перероблених матеріалів для будівництва готелю, виготовлення предметів інтер'єру, оздоблення і обробки номерів. Часто для цього використовуються матеріали місцевого походження (глина, пальми, вулканічний камінь). Іноді наголошується на тому, що усі використані матеріали є біорозкладними;

- проживання у незвичних номерах, які наближають гостей до природи (бунгало, будиночки на воді, панорамні вікна або навіть прозорі стіни з видом на природу);

- відсутність забруднення навколишнього середовища продуктами життєдіяльності туристів, співпраця з центрами утилізації відходів;

- використання електроенергії, виготовленої на власних електростанціях з відновлювальних джерел (сонячні, гідро-, вітрові або припливні електростанції);

- надання екологічної просвіти як додаткової послуги (навчання способам зменшення власного шкідливого впливу на навколишнє середовище, ознайомлення з місцевим природним, тваринним і рослинним світом);

- природоохоронна діяльність працівників готелів (іноді також з залученням гостей), наприклад, висадка дерев, очищення парків, пляжів, водойм;

- можливість спостереження за життям птахів, тварин, риб;

- утримування за кошти готелю прилеглих природних територій, парків.

Зі зрозумілих причин 2020 рік виявився дуже важким і для туристичної і для готельної галузі. Пандемія COVID-19 внесла багато змін у життя людей і різко знизила попит на послуги, зокрема, туристичні і пов'язані з туризмом (готельні, транспортні, екскурсійні, розважальні). Тим не менше, бізнес, що вижив, готується до майбутнього, тому важливо вчасно виявити нові тенденції, щоб вірно пристосуватися до нових реалій і визначити стратегії розвитку. Експерти виділяють низку трендів, які впливатимуть на діяльність туристичних і готельних підприємств у перспективі [18]. Розглянемо окремі з них.

1. Люди багатьох професій перевели свою роботу в онлайн. Проте незручність в окремих випадках організації такої роботи з власного помешкання призвела до бажання окремих осіб винаймати приміщення, з яких їм було б краще працювати. З'явився навіть термін: WFHotel (working from hotel – робота з готелю). У перервах між роботою і у вихідні дні такі працівники не завжди повертаються до власних осель, відповідно, виникає питання про заповнення свого вільного часу і частина його починає витрачатися на огляд місць, у яких раніше не траплялося нагоди побувати. Причому попри те, що далеко не всі працівники можуть дозволити собі винаймати приміщення для роботи і далеко

не всі з них захочуть у перервах відвідувати навколишні туристичні об'єкти, для останніх приток таких туристів може бути суттєвим.

2. Однією з актуальних тенденцій останнього часу стало бронювання місць розміщення і придбання білетів в останній момент. Це пояснюється тим, що під час пандемії ускладнюється планування особистого життя, авіарейси і перетини кордонів стають непевними, у будь-який момент люди можуть захворіти або виникнути необхідність самоізоляції. З аналогічних причин якомога ближче до дати від'їзду будуть придбаватися і міжміські залізничні та автобусні квитки.

3. Оскільки зі зрозумілих причин виїзди за кордон стають небажаними, підвищується актуальність подорожей у межах країни. Це повинно стати стимулом розвитку внутрішнього і особливо місцевого (внутрішньорегіонального) туризму. Зменшення кількості гостей загострює конкурентну боротьбу за кожного з них, тому для тих готельних підприємств, які не припиняють своєї діяльності, це повинно стати стимулом для покращення готельного сервісу.

4. Трендом останнього часу є збільшення популярності самостійних мандрівок однією людиною (Solo-мандрівок). Бажання незалежності і наявність сучасного смартфона, який дозволяє вирішити багато проблем і зайняти вільний час мандрівника сприяють розвитку такої тенденції. Щодо її впливу на туристичну галузь однозначно стверджувати важко: з одного боку, замість двох або кількох туристів приїжджає тільки один, з іншого – активний турист отримує можливість здійснити більше самостійних подорожей.

5. Підвищена увага людей до питань безпеки подорожей призведе до підвищення попиту у низькі сезони і навпаки, зменшення попиту у високі сезони, люди будуть частіше відвідувати ті локації, де немає натовпів, їздити у ті країни, де епідеміологічна ситуація краща і де більш відповідально ставляться до дотримання безпеки, менше пересуватися у громадському транспорті і частіше брати авто в оренду.

Всесвітня туристична організація ООН (United Nations World Tourism Organization) провела у жовтні 2020 р. опитування експертів з туризму стосовно прогнозованих термінів відновлення попередніх обсягів туристичної діяльності. Розподіл прогнозів спеціалістів подано у табл. 1.

Головними факторами, що перешкоджають відновленню міжнародного туризму експерти назвали обмеження мандрівок внаслідок карантинних вимог (29%), повільне стримування вірусу (19%), низьку довіру споживачів (15%), економічні проблеми і відсутність координації поміж країнами (по 14%), повільне відновлення авіаперевезень (7%) [6].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Україна має велику кількість цікавих природних ресурсів, які необхідно використовувати для популяризації і розвитку екологічного туризму. Окремі підприємницькі ініціативи у цій галузі доцільно було б об'єднати у державну або регіональні програми розвитку екотуризму. Враховуючи, що екотуристична діяльність сприяє покращенню інфраструктури навколо відвідуваних місць, підвищенню зайнятості і добробуту місцевого населення у відповідних державній і регіональних програмах слід було б передбачити фінансування заходів з розвитку екотуризму.

Прогнози експертів ООН щодо відновлення обсягів міжнародного туризму

Терміни відновлення	Частка експертів, %	
	Коли ви очікуєте відновлення міжнародного туризму у вашій країні?	Коли міжнародний туризм повернется на допандемійний рівень 2019 р.?
1 квартал 2021 р.	5	4
2 квартал 2021 р.	25	
3 квартал 2021 р.	36	
4 квартал 2021 р.	14	
1 квартал 2022 р.	20	26
2-4 квартали 2022 р.		
2023 р.		35
2024 р. або пізніше		35
Разом	100	100

Джерело: упорядковано на основі [6]

На наш погляд, значну частину території сучасних національних парків, зокрема карпатських, доцільно було б передати у довгострокову оренду для будівництва великих туристичних центрів, яким слід передати і частину природоохоронних повноважень, що створило б стимули для розвитку туризму і припинення незаконної вирубки лісу. Це стало б основою для покращення діяльності національних парків за їх безпосереднім призначенням, сприяло б відновленню природного і туристичного потенціалу відповідних територій.

У міру розвитку екотуризму зростає також і мережа екоготелів. Перетворення екологізації бізнесу у концепцію розвитку готелів, дозволить їм успішно проходити процедуру відповідної міжнародної сертифікації за низкою критеріїв, підвищувати свою привабливість для гостей, ставати конкурентоспроможнішими на туристичному ринку.

Українським туроператорам необхідно суворо дотримуватися процедури страхування цивільної відповідальності суб'єктів туристичного бізнесу перед своїми клієнтами, а державним органам – контролювати цей процес і забезпечити можливість надання туристичних послуг тільки ліцензованими туроператорами, які мають достатнє страхове фінансове забезпечення.

Як туристичні, так і готельні підприємства повинні врахувати у стратегіях свого розвитку специфічні тренди, які проявилися останнього часу, модифікувати свій бізнес відповідно до реалій сьогодення. Перспективи подальших досліджень пов'язані з обґрунтуванням способів реагування туристичного і готельного бізнесу на ці нові тренди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Без водія та бензину: в італійських Альпах запустили новий екологічний автобус. URL: <https://tsn.ua/auto/video/video-novini/bez-vodiya-ta-benzinu-v-italijskih-alpax-zapustili-noviy-ekologichnij-avtobus.html>
2. Білецька Г. А. Розвиток екотуризму як засіб економічного зростання Хмельницької області. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 1. Т. 2. С. 245–247.
3. Голуб М. О. Оцінка потенціалу як складова державного регулювання розвитку екологічного туризму в Україні: дис. канд. екон. наук. Харків: ХНЕУ ім. Сємена Кузнеця, 2017. 257 с.
4. Еко і сільський туризм: точки перетину. URL: <https://mykrai.wordpress.com>

5. Інновації, тренди та перспективи індустрії гостинності: матеріали I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (12 грудня 2019 р.). Львів: ЛТЕУ, 2019. 192 с.

6. Когда мир снова станет открытым для туристов и путешественников: прогноз ООН. URL: https://travel.24tv.ua/ru/kogda-mir-snova-stanet-otkrytyim-dlja-turistov-poslednie-novosti_n1460979

7. Коллегаєв М. Ю. Сучасний розвиток екологічного туризму в національних парках України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. Вип. 58–59. С. 102–107.

8. Лисенко В. В., Лисенко В. П., Піддубна Л. В. Екологічний туризм в Україні: тенденції управління та розвитку. *Інфраструктура ринку*. 2018. Випуск 17. С. 307–311.

9. Паук О. Є. Інноваційні напрями розвитку готельного господарства України: екологізація засобів розміщення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.2. С. 29–32.

10. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія / за наук. ред. проф. Матвійчук Л. Ю. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2019. 320 с.

11. Петрук В. Г., Бондарчук О. В., Трач І. А. та ін. Екогеографія та екотуризм: підручник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 178 с.

12. Піменов В. Г. Розвиток екологічного туризму в Україні: основні поняття, проблеми, сучасний стан. *Вісник ХДАК*. 2018. Випуск 52. С. 198–208.

13. Савицька О. П., Савицька Н. В., Погребняк Л. В. Екотуризм як важлива складова стратегії сталого розвитку України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Випуск 15. С. 122–128.

14. Тимчук С. Екологічний туризм як напрям соціально-економічного розвитку сільських територій. *Вісник ТНЕУ*. 2016. № 1. С. 35–41.

15. Титарчук М. Україна туристична: виклики виїзного та в'їзного туризму. URL: <http://www.grushevskogo5.com/blog/ukrayina-turistichna-vikliki-viyiznogo-ta-vyiznogo-turizmu/>

16. Халімовська І. В. Екологічний туризм як чинник розвитку сучасного суспільства. *Гуманітарний вісник ЗДА*. 2016. № 67. С. 89–96.

17. Шульгіна Л. М., Шульгіна Л. М. Аналіз еко-орієнтованих видів туризму: їх відмінні та спільні риси. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2010. № 1. С. 161–168.

18. 6 travel-трендов на 2021 год. URL: <https://logovo-hostel.com/6-travel-trendov-na-2021-god/>

REFERENCES

1. Bez vodiia ta benzynu: v italijskykh Alpakh zapustylu novyj ekolohichnyj avtobus (2020), "No water or petrol: a new eco-bus has been launched in the Italian Alps", avail-

able at: <https://tsn.ua/auto/video/video-novini/bez-vodiyata-benzynu-v-italiyskikh-alpah-zapustili-noviy-ekologichniy-avtobus.html>

2. Biletska, H. A. (2010), "Development of eco-tourism as a tool for economic growth in the Khmelnytsky region", *Scientific Journal of Khmelnytskyi National University*, no. 1, vol. 2, pp. 245–247.

3. Holub, M. O. (2017), "Capacity assessment as a component of state regulation of ecological tourism development in Ukraine", Ph.D. Thesis, Economy and management of the national economy, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine.

4. Eko i silskyj turizm: tochky peretynu (2020), "Eco and rural tourism: points of convergence", available at: <https://mykrai.wordpress.com>

5. Innovations, trends and prospects of the hospitality industry (2019), *Materials of the I international scientific and practical Internet-conference (12 December 2019)*, Lviv University of Trade and Economics, Ukraine.

6. Kogda mir snova stanet otkrytym dlja turistov i puteshestvennikov: prognoz OON (2020), "When the world will be open to tourists and travellers again: UN forecast", available at: https://travel.24tv.ua/ru/kogda-mir-snova-stanet-otkrytym-dlja-turistov-poslednie-novosti_n1460979

7. Kollehaiev, M. Yu. (2018), "Current development of ecological tourism in national parks of Ukraine", *Pedagogy of creative personality formation in high and secondary schools*, no. 58–59, pp. 102–107.

8. Lysenko, V. V., Lysenko, V. P. and Pidubna, L. V. (2018), "Eco-tourism in Ukraine: Management and development trends", *Market infrastructure*, no. 17, pp. 307–311.

9. Pauk, O. Ye. (2016), "Innovative directions of Ukrainian hospitality industry development: ecologization of accommodation facilities", *Scientific Bulletin of UNFU*, no. 26.2, pp. 29–32.

10. *Perspektyvy rozvytku turizmu v Ukraini ta sviti: upravlinnia, tekhnologii, modeli* (2019), [Prospects for tourism development in Ukraine and in the world: management, technologies, models], kolektyvna monohrafiia, za nauk. red. prof. Matvijchuk L. Yu., IVV Lutskoho NTU, Lutsk, Ukraine.

11. Petruk, V. H., Bondarchuk, O. V., Trach, I. A. ta in. (2016), *Ekoheohrafiia ta ekoturizm* [Ecogeography and ecotourism], pidruchnyk, TOV "Nilan-LTD", Vinnytsia, Ukraine.

12. Pimenov, V. H. (2018), "Development of eco-tourism in Ukraine: basic concepts, problems, current status", *Visnyk of Kharkiv state academy of culture*, no. 52, pp. 198–208.

13. Savitska, O. P., Savitska, N. V. and Pohrebniak, L. V. (2017), "Ecotourism as an important component of Ukraine's sustainable development strategy", *Global and national economic problems*, no. 15, pp. 122–128.

14. Tymchuk, S. (2016), "Ecological tourism as a direction of socio-economic development of rural areas", *Scientific Bulletin of Ternopil National Economic University*, no. 1, pp. 35–41.

15. Tytarchuk, M. (2020), "Tourist Ukraine: challenges of outbound and inbound tourism", available at: <http://www.grushevskogo5.com/blog/ukrayina-turistichna-vikliki-viyiznogo-ta-vyiznogo-turizmu/>

16. Khalimovska, I. V. (2016), "Ecological tourism as a factor of the development of modern society", *Humanities bulletin of Zaporizhzhie state engineering academy*, no. 67, pp. 89–96.

17. Shulhina, L. M. and Bondar, A. I. (2010), "Analysis of eco-oriented forms of tourism: specific and common features", *Marketing and management of innovations*, no. 1, pp. 161–168.

18. 6 travel-trendov na 2021 god (2020), "6 travel trends for 2021", available at: <https://logovo-hostel.com/6-travel-trendov-na-2021-god/>

Стаття надійшла до редакції 7 жовтня 2020 р.